

שבת טיש

מתוך סדרת ספרי "שבת טיש"

ספורים ואגדות פנינים ופרפראות מדות והליכות

פנינים

ודוי בגימטריה כ"ו, במספר שם הוי"ה ברוך הוא, כי מיד כאשר האדם מתוודה על-חטאיו הוא מתקרב אל ה' יתברך, בדברי חז"ל גדולה תשובה שמונעת עד כסא הכבוד. (החיד"א)

הרבי ר' בונים מפשיסחא היה דורש על-פי דברי חז"ל שההרים אלו האבות, כי לא לחנם נזקרים האבות אברהם יצחק ויעקב, לעתים אברהם הראשון ולעתים יעקב הראשון, אבל יצחק נזכר תמיד ביניהם. מפני שאברהם ויעקב הם מדת החסד ויצחק מדת הדין, ולזה מרמז הפסוק שבפרשת נח בעשירי באחד לחדש נראו ראשי ההרים, דהינו בעשירי הוא יום הכפורים, ובאחד לחדש הוא ראש השנה, נראים רק ראשי ההרים, אברהם מכאן ויעקב מכאן שמדתם חסד, ולא יצחק שמדתו דין, וכך יוצאים ישראל זכאים בדין. (מול שמחה)

בפסוק קדשים תהיו כי קדוש אני, יש רמז לימי ראש השנה ויום הכפורים הקדושים. תהיו מרמז לראש השנה שבו נברא העולם וכל חיותו וקיומו תלוי בו, כ"י נוטריקון יום הכפורים, קדוש בגימטריה 410, כמו תשובה תפלה צדקה שנעשים על-ידי צום קול ממון שהן בגימטריה 408, ובתוספת 2 כנגד ראש השנה ויום הכפורים - מנין קדוש. (נסכני מלכי)

הרי"צ מליובאוויטש ספר, כי המנהג אצל הבעל-שם-טוב היה, לומר בראש השנה ובמוצאי יום-הכפורים גוט יום-טוב! בשוקר, שכן גוט בגימטריה ח"י ובכך ממשיכים חיות לכל-השנה. ובשאר המועדים היה המנהג לומר גוט יום-טוב! בחירק, דהינו לכבד ממה שקבלו בחג, ולתת גם לאחרים. (ספר השיחות)

יום הכפורים אינו חל בימים ראשון, שלישי וששי, אלא בשני, רביעי, חמישי ושבת-קדש, כי בבראית העולם נבראו בימים אלו דברים שאינם מקבלים טמאה, בשני הרקיע, ברביעי המאורות, בחמישי העופות והדגים שכלים הנעשים מהם אינם מקבלים טמאה, וכן שבת קדש. ולכן יום הכפורים שכלו טהור, אינו חל אלא בימים בהם נבראו דברים שלא מקבלים טמאה. והדבר נרמז במסכת פלים "בשני אין בו טמאה, ברביעי ובחמישי". (כחות עולם)

ספורים

רבי מאיר מארים שאפיט, רבה של קברין ובעל ה"ניר" על הירושלמי, נודע כאיש נעלה ובעל מדרגה. בערב יום הכפורים נכנס אליו אדם אחד, כדי לראות במה הוא עוסק בשעות נשגבות אלו, ותמה לראותו שרוי בשמחה בביום שמחת-תורה. תמה האיש בלבו: "וכי עת שמחה היא עתה? והלא מקור הוא יום הדין ואפלו דגים שבים רועדים"? אך מפני הכבוד לא העלה את תמיהתו על דל-שפתיו. רבי מאיר חש מיד בתמיהתו, ונענה אליו: "מדוע אתה משתומם על שמחתי? והלא דומה הדבר למלך שהכריז על חגיגה בארצו וכל האסירים עתידים לצאת למחר לחפשי. אמר נא אתה, מי הם השמחים ביותר מבין אסירי המלך? בודאי אלו שחטאו יותר ונזר-דינם היה קשה יותר, הם שמחים שבעתים על שזכו לחגיגה. וכך הדבר גם עתה, שאנו עומדים סמוכים וקרובים ליוסי-הדין, ומי שהרבה לחטא, עקלו לשמח ביותר על שעומד לקבל חגיגה ולצאת זכאי בדין..."

רבי חיים עוזר גרודזנסקי חלה פעם, ונאלץ לאכל ביום-הכפורים עקב בריאותו הלקויה, והדבר גרם לו צער רב. את מסתרי-לבו גלה בפני מקורביו, והתבטא: "רבי מאיר מיכל רבינוביץ מוילנא בעל 'המאיר לעולם', נאלץ אף הוא לאכל פעם ביום הכפורים, והוא כלל לא הצטער על-הדבר, שכן ידע שבאכילתו הוא מקנים את דין התורה של שמירת הגוף והנפש. אבל אני לא הגעתי עדן למדרגתו, ודעו לכם אפוא, כי הוא עדיף ממני..."

אחד מחסידי המפלגים של ה"דברי שמואל" מסלונים, נכנס אליו פעם בערב של יום-הכפורים סמוך ל"כל-הנדר", ואמר בבכי: "במה אכנס אל היום הקדוש? כשאני יודע מרת-נפשתי!! נענה הרבי ואמר: "גם אני עומד ותוהה בדבר, במה אנו נכנסים אל היום הקדוש? אלא בזאת אני מתנחם, בכך שאני חלק אחד עם כלל ישראל ביחד, מיט אידן אין איינעם", ובדברו הניח את-ידו על-כתפו, ונכנס יחד עמו לבית-הכנסת בכפיפה אחת.

בדרשת רבי יואל קלווט מחיפה בימים הנוראים, ספר על שיחה ששמע מפי ה'חפץ חיים' בליל יום הכפורים. "את השיחה הזו, בה המליץ והפך בזכותם של ישראל, לא אשפח לעולם", אמר, והוסיף בגלוי-לב: "והאמת היא, שבתחלה לא ירדתי לסוף דעתו של ה'חפץ חיים', מדוע בחר לדבר כך ביום הקדוש, אולם כיום עמדתי על דעת רבי וראיתי במה צדקה ורבו. בדבריו נטל לשם משל גוי אחד שהתגזר לעת זקנותו, וכאשר נכשל בעברה קלה, התיחסו כלם אליו בסלקנות, שכן רב ימיו חי בגוי ומאין לו לדעת את כלי-ההלכות? ואף אנו, אמר ה'חפץ חיים', משולים לאותו זקן שהתגזר. שהרי מה יודעים אנו ומה למדנו בכל ימינו? ואם-כן, על הקפ"ה לסלח לנו על חטאינו ועונותינו, ולכן אנו אומרים 'נסלח לכל-עדת בני ישראל ולגר הגר בתוכם', ומדוע? כי לכל-העם בשגגה, גם לגרים וגם לישראל עצמם. ואמנם לא הבנתי תחלה מדוע לא העדיף ה'חפץ חיים' להוכיח את-העם ולדבר דברי התעוררות, אבל לאחר זמן ירדתי לסוף דעתו, כי דוקא דברים אלו הם המתאימים ביותר להאמר בערב יום הכפורים, ללמד זכות על כלל ישראל. ואף ה'חפץ חיים' עצמו כתב, שמי שמלמד זכות על אחרים, מלמדים עליו זכות מן-השמים מדה כנגד מדה".

היה היה

התפלה הנלקחת שהסקה בתנור

מגדולי היושבים ראשונה במלכות בלו המפארה, היה החסיד הותיק רבי מרדכי פעליץ, אשר בנוסף לצדקותו וחסידותו, נודע כבעל פשוט גדול ואיש נמרץ, ונחשב ליד-מינו ואיש-סודו של רבו רבי יהושע מפלז. הוא העריכו מאד, והתבטא פעם "אלו היו לי עשרה חסידים כמוהו, הייתי עושה את וינה ביבנה וחכמיה". ר' מרדכי זכה עוד להסתופף אצל ה'שר שלום' מפלז, ובמשך שנים שמש בפסח-צבור בתפלות שחרית של הימים הנוראים, ראש השנה ויום הכפורים, בחצר הקדש בלז. המהיר"ד מפלז אמר עליו שיש לו משקלת של זהב בפיו, וכשנגש להתפלל לפני התורה, אמר עליו, שהוא הגיע עם שס"ה ימים ושס"ה לילות, שלא בטל אפילו יום או לילה ממשך השנה בלה.

בקרו של יום הכפורים בבית-הכנסת הגדול בבלז. התפלה החלה זה מכבר, אולם מקומו של שליח-הצבור רבי מרדכי פעליץ, עומד ריקם. המתפללים עטופים בטליתותיהם, נרות השעוה מרצדים ומטילים צללים לאור השחר העולה, עוד מעט כבר מתחילים לומר 'ברוך שאמר' ורבי מרדכי בעל-תפלה עדין לא הגיע. ר' יצחק השמש מהסס אם כדאי לצאת לחפש אחריו, שמא ארע לו דבר-מה במזג האויר הסגרירי השורר בחוץ, אולם הגבאי הראשי מרגעו: "אין מקום לדאגה. על ר' מרדכי אתה שואל קשיות? מי יכול לדעת את דרכיו, הלא הנהגותיו נעלמות מבינתנו". בינתיים חשו המתפללים במקום הריק של בעל-תפלה, והשמועה על העדרותו עשתה לה כנפים. וככל שהתפלה הלכה והתקדמה, כך הלכו הגבאים ואבדו את-שלוותם. הם הפנו מבטי שאלה אחד אל השני, והחלו כבר לחשב על הקנת ממלא-מקום במקרה הצורך. בפנת בית-המדרש עומד החסיד ר' חיים מקנקוביץ, שזו לו הפעם הראשונה שהוא מתפלל בבלי ביום הקדוש. שמע תפלתו הנרגשת והנלקחת של רבי מרדכי הגיע לאזניו, ועתה הוא מלא צער שמא לא יזכה לשמע את-תפלתו. והנה כבר הגיעו לאמירת 'נשמת', וקולו של הרבי, רבי יהושע מפלז, נשמע בהתלהבות וביקוד-אש. המתפללים נאחזים אף הם בחיל ורעדה באשר "כל-הלכות ויראוד", וקולו של החזן 'המתחיל' של שחרית, שמסים בגרון המקבל של הימים הנוראים את התבות 'הגבור לנצח והנודא בנוראוידי', נשמע היטב בדומיה העמקה שמסביב. הצבור פונה לעבר הרבי המעטף בטליתו, והגבאים מתלבטים ביניהם כיצד ירמוז לו על החזן הנעדר, ובאותו רגע נשמע הקול המיחל. "הא, הא, הא המלך!" מתנגגלת קריאה אדירה שהולכת ומתגברת כרעם מפתח בית-המדרש. בדלת עמד רבי מרדכי פעליץ, בפעל-פניו שורה שלווה עלאית והוא אפוף התרגשות. בצעדים בטוחים ומהירים הוא עושה את-דרכו אל עמוד התפלה, ופותח בתפלת היום הקדוש במתיקות נפלאה. דומה היה למתפללים, כי תפלה נפלאה כזו לא נשמעה מעולם מגורו של רבי מרדכי, שהצליח להעלות את כלם טפח וטפחים מעל הקרקע. אולם פליאתם של המתפללים גברה שבועתם לאחר התפלה. היה זה כאשר רבי מרדכי נגש אל הרבי, והוא הודה לו נרגשות ואמר: "ישר כחה ר' מרדכי על תפלתך מעמק הלב. ולא לחנם היתה תפלתך בה חמה ונלקחת, שהרי כאשר מסיקים את-התנור תחלה, הולכת התפלה שאחריה ונעשית יוקדת ולוהטת יותר". למרבה הפלא, מהנהן ר' מרדכי בראשו כמבין את דבריו הסתומים של הרבי. הפליאה גדלה אפוא יותר, אך אין מי שהיה נכפשו לפנות אל הרבי ולשאל אותו פשר דבר. ואת רבי מרדכי עצמו בודאי שאין טעם לשאל, כי כלל נקוט הוא בידו ומרגלא בפומה תדיר, כאיש נאמן המכסה דבר; "מי שידע אינו אומר, ומי שאומר אינו יודע"...

במוצאי יום-הכפורים, היה רבי מרדכי לשיחת היום, ואף שידוע היה בפעלותיו התמהוות ולא תמיד ירדו לסוף דעתו, עד שהיו אף שפגשוהו בפניו הלא מחמיא 'מרדכי שיגץ', הרי שהפעם נוספה תמיהה על התמיהות, אלא שכל הנחושים שלו בתוהו. והנה מופיע אחד מיהודי המקום, ובפיו ספור מפעים. "היום באשמרת הבקר יצאתי מביתי, בה נותרה אשתי היולדת ותינוקה, בדרבי לתפלות היום הקדוש. ביציאתי הותרתי אחרי תנור שהפיץ חם למען בריאותם של היולדת ותינוק הרך, אולם זה כבה מחסר עצים להסקה והבית שקע בקפאון עז. לפתע עבר ליד ביתי איש בלתי מבר, ושמע אשה הזמיה ותינוק בוכה, ומיד נכמר רחמי והוא נחלץ לעזרה. בלי לשאל שאלות, יצא אל מחוץ לעירה כשבידו גרזן, במהירות הבזק חטב חבילת עצים והעמיסה עלי-פתפיו, וכשחזר הסיק ביעילות ובזריזות את-התנור. לאחר שהעצים נאחזו היטב, הרתיה הלה מים חמים לתינוק ולילודת, וכאשר ראה כי חם געים התפשט בבית ורוחם של יושבי הבית שבה לקרנם, עזב את הבית במהירות שבה הופיע". אין לי ספק, כים האיש את-ספורו, "כי אליהו הנביא בא לעזרת בני-ביתי, שכן עשה את מלאכתו בחשאי ובזריזות שלא תאמן, בחץ מקשת". היהודי כים את ספורו הנפלא, והפקחים שבי השומעים קשרו מיד את הדברים עם התבטאותו של הרבי אודות הסקת התנור שהביאה לתפלה הנלקחת, והתעלמיה נפתרה אפוא. אולם תמיהה אחת נקרה עדין במחם של החסידים: "כיצד הצליח ר' מרדכי להשיב מלבו את תפקידו הרם בפסח-צבור, למען הצלת האשה ובנה?" ואת התמיהה פתר חסיד ישיש בשם רבי משה, שנגחש לארי שפחבורה. "חסיד אמת, כאשר נקלע לפניו מעשה חסד, ובפרט פקוח נפש, הוא מעמיד עצמו עם כל תפקידיו בצד, ויודע מהו העקר ומהו הטפל. האני של אדם נעלה כזה, לא כים אצלו, ואין זה מן הענין אם עליו לשמש בפסח-צבור בפני הרבי, כי עכשו יש להציל אדם מישאל וזו השליחות עתה".

מאורות

רבי יהודה לייב הקני אשלו בעל 'הפסל' וז"ל ליום ההפלא 'בתשרי תשס"ו

מגדולי המקבלים בדור הקודם, נודע כפרושו המקיף על הזהר הקדוש. נולד בפולין והיה תלמידם של רבי מאיר שלום מקלשין ובנו רבי יהושע אשר מפודיסוב. מצעירותו דבק בחכמת הקבלה, ולמד ממקבל נסתר שהתפרנס כסוחר והתגלה אליו בשנת תרע"ט, ומכנהו בספרו 'מורי הקדוש'. הוא שהה לצדו בפטירתו, אף מעולם לא גלה את-שמו וזהותו. בשנת תרפ"ב עלה לארץ-ישראל, ולאחר תקופה שחי בהצנע, התמנה לרבה של גבעתי-שאל. סביבו נוצרה חבורה של תלמידים מקבלים שהפיצו בהדרגתו את תורת הקבלה, ואף ששכלו מהתנגדות קרוביהם, דבקו בו להפליא. פעם הגיעו פמה מנשות תלמידיו לביתו, ואימו שאם לא יפסיק ללמד ישרו את חלונות ביתו, והוא נענה בנחת: "אם תשברו את חלונותי, אראה לכלם כיצד מקלה אחת ביכלתי לתקן הכל, וכתי הגדול יתגלה בעולם". הללו נבהלו ופנו לביתו, והוא הסביר אחר-כך את דבריו בבתי-שחוק: "בנותי היתה, כי אם אמר מלה אחת לזוג, אזי יתקן מיד את כל-החלונות..." התלמידים היו צועדים במסירות מדי לילה לביתו בשכונת גבעתי-שאל, שהדרך אליה באותם ימים היתה שוממה. פעם עזר אותם המקפד הערבי ובקש מהם להתלוות עמו אל 'הקישלה', בית-הספר שבעיר העתיקה. בהקנסם, העמיד אותם לפני שוטרים וחיילים ואמר להם: "הביטו נא ביהודים אלו, אותם אני ראה צועדים מדי לילה בחצות לנבעת-שאל, ומחם תלמדו מהי הקרבה ודבקות במסורה..."

יוסיף דעת

אחת התופעות הפלאיות הבולטות בתפילות השבת והמועדים, ובייחוד בתפילות הימים הנוראים, היא הנעימה המסורתית הקיימת בקהילות אשכנז, כאשר למרות ההבדלים בגרסת התפילה עצמה, הרי שהנעימה העיקרית בתפילה וזה להפליא בין הקהילות השונות, על אף מרחק השנים והגלות הארוכה. בעל 'התולדות יעקב יוסף' כותב בפרשת כייצח, כי "שגור בפי המתפללים בימים נוראים לומר, שגם הניגון הוא מסיני, לכך אין לשונות, והאמת כך הוא". וכבר בדברי חז"ל במסכת ברכות, מצינו את הקשר בין תפילה לרינה, שאמרו "במקום רינה שם תהא תפילה", ופירש רש"י: "בבית הכנסת, ששם אומרים הציבור שירות ותשבחות בנעימת קול ערב". הנעימה המקובלת בקהילות אשכנז, שנקראת בפי העם 'נוסח התפילה', נוסדה ונקבעה לדורות בידו המהיר"ל, רבי יעקב הלוי ב"ד משה מולין מוורמייזא, המכונה 'אבי מנהגי אשכנז', שחי בשלהי תקופת הראשונים ונפטר בכ"ב באלול שנת ה'קפ"ז. הדבר נכתב בספר 'ציור החיים' שנדפס באמשטרדם תק"פ: "ידוע שאבי רוב הניגונים שנהגו בו משל כל בני אשכנז ופולין, היה רבן של כל בני אשכנז, המאיר ובא עדיין בתורתו לכל הגולה, הגאון מהרי"ל ז"ל". וכבר כתבו שמהרי"ל לא יצר בעצמו את המנהגים, אלא 'השתדל לשמור על מנהגים קיימים שעברו לדורות מהמסורת, וכן השתדל לשמור על הנעימות והמנגינות העתיקות של התפילות, לשמור על הניגונים הישנים הקבועים ומסורתיים לחזן', ויוצא אפוא שהנעימה המקובלת עתיקה עוד יותר מתקופתו, וייתכן מראשית ההתיישבות באשכנז לפני קרוב אלף שנה. מביני נגינה אף בדקו ומצאו, ש'נוסח' זה מבוטא על הסולמות של טעמי המקרא המקובלים באשכנז. הרמ"א פסק ש"אל ישנה אדם מנהג העיר אפילו בניגונים או בפיטים שאומרים שם", וכן כתב רבי דוד אופנהיים "דאין לשנות אפילו ניגון בעלמא", והר"י מגדים' כותב, שהטעם הוא שלא לבלבל את הציבור.

הפריץ בעל הכלב והסגנונה על ישראל

פניני אור החיים

מדברי האור החיים הקדוש

בספר מאור החיים מתלמיד רבנו, כתב בשמו פרוש על הפסוק 'הבן יקיר לי אפרים אם ילד שעשעיים' אמר הקב"ה לישראל הבן יקיר לי אפרים אם ילד שעשעיים, הרי בני ישראל אתם לי בן קטן חביב לאביו, וכמו שאנו עושים לבנים קטנים, שנושקים ומחבקים אותם, אי-עליפי שדרך הילדים להיות מלכלכים ומשנפים משירי מאכל ומדומה, אשר לבנים גדולים לא היינו מחבקים ומנשקים אותם במצב שפזז, עליבן קרא לנו השם יתברך ילד שעשעיים, מילד קטן חביב לאביו, לאמר לנו אי-עליפי שמלכלכים אתם מעונות, בכל זאת תבייכותם לפני. ובדומה לכך כתב רבנו בספרו "ראשון לציון", כי הגם שיהיו ישראל עושי הרבה עברות, כל עוד שהם מבדלים מן האמות ומאמינים בתורה, וטעם מניעתם מעשות חטוב מצד חסרון ההבנה, הם אהובים בעיני ה' (נצי"ב אור החיים לידת האיתנים)

"הלכנו לבית-הכנסת וראיתי הארה גדולה בשעת כל ידרי. וקנה לי גביר אחד מהמשרב (ממורקו) הוצאת ספר תורה דכל נדרי, ובשעת שפתחתי החיכל, משם היה בעיני פתחית ששני גויעדו, בכליכף הארה שהיתה בבית-הכנסת, וכל העם מתהננים וכלי-אחד בוכה בבכי גדולה לפני ה' לבנות בית-המקדש, אפלו הפלחים (עובדי אדמה). יאמנו דברי, שלא ראיתי מימי בעולם הארה כזאתה שעה. ברכת כל החברים של מדרשנו ברכות גרוכות בסדר שהתפללתי על-עצמי, ובנפשי חשבתי אותם לברכים בכליכל ובכלי-נפש, וכמו כן עשיתי ביום-ההפגורים בבקר ובעת נעילה, ה' ישמע תפלתנו. וכמו כן תעשו עמי חסד להתפלל עלי, שיעזרני ה' על דבר כבוד שמו. להרויח עולם הבא, כלנו יחד, ונתעלסה באהבים." (מתוך מכתבו של ה"אור החיים" הקדוש לנדיב עם שתמוכו בישיבתו שבירושלים)

דברי הימים

'יהודים מתפללים בבית הכנסת ביום הכיפורים', הוא אחד הציורים המפורסמים ביותר באמונת היהודים, פרי מכולולו של הצייר היהודי מאוריצי גוטליב, או בשמו היהודי המלא משה דוד גוטליב. מוצא משפחתו מדרוהביטש, בה התגורר אביסבו ר' בעריש גוטליב שהיה סוחר עצים ולמדו, ואף בנו ר' מאיר היה תלמיד-יחכם, אך הנכד נסחף אל ההשכלה ועל ברכיה חזר את עשרת ילדיו, מתוכם היו ארבעה ציירים מוכשרים, והבולט בהם מאוריצי. הוא גילה בבגרותו את יהדותו כאשר נקלע לידיו ספר תולדות ישראל, ולאחר שהתוודע לאנטישמיות הפולנית והיחס העוין של חבריו שהשפילו בגלל היותו יהודי. צייר מוכשר זה נפטר בליל 23 בלבד, אולם יותר מ-300 ציורים שלו השתמרו, והאחרון שצייר סמוך למותו, היה הציור של תפילת יום הכיפורים, שהפך להיות הציור המפורסם ביותר שלו, ואותו צייר מתוך זכרון ילדותו על תפילות היום הקדוש. הציור תואר בעיתונות הפולנית כ'תפילת יהודים' סתם, אולם כוונתו היתה ללא ספק לתאר את תפילות יום הכיפורים, שכן מופיעה בו הכתובת העברית 'מחזור של יום כיפור' והמתפללים לובשים לבן, וליתר דיוק מוצגת בו תפילת נעילה, שכן גם השופר שבו תוקעים בסיום נעילה מוצג על השולחן. המעניין הוא, שהצייר הנציח את עצמו בציור בשלושה דיוקנים, כילד קטן, כנער צעיר שהגיע למנוחה, וכאדם מבוגר בגיל העשרים. בנוסף הנציח הצייר את שמו, בציור המרכזי, בו יושב אדם נכבד באימנים, עטוף בטלית ובידיו ספר תורה, ועל מעילו נכתב 'כרת תורה'. נדבה לזכרון נשמת המנוח כמהור"ר משה גאטליעב זצ"ל, תרל"ח לפ"ק, כשמו של הצייר ושנת הציור. הציור הגיע ארצה בשנת תרצ"ט בטרם פרוץ השואה, והשתמר עד ימינו אנו.

דמותו של המגיד מקוֹז'ניץ, ברוכה בתפלת 'כל-נדר' של ליל יום הכיפורים, מאז ביאתו לעולם ועד צאתו ממנו. הוא נולד לאביו רבי שבתי מורד-ספרים, בזכות תפלתו היוקרת בליל יום הכיפורים, פאשר עם תחלת אמירת 'כל-נדר' בבית-הכנסת בו התפלל, פרצה מחלוקת קשה, שהביאה לתגרת ידים והבאה באמצעות המוזזורים שבידיהם. רבי שבתי עצמו, שהיה שקוע בתפלתו בירכתים, לא חל ולא הרגיש כלל בתגרה שפרצה, וכאשר פנו אליו המתפללים לאחר התפלה ואמרו לו כי הוא בודאי כבר נושע בשנה מצלחת, שכן עבודה רבה עתידה להיות לו בתקון כל המוזזורים שנקרעו בעת המריבה, הביט בהם בפליאה ולא הבין מה הם שחים. ואמרו צדיקים, כי בזכות אותה תפלה שנגעה מעמק הלב, זכה לבנו יחידו שנולד לעת זקנותו. והיה המגיד עומד למרות חלשתו הגדולה ממנה סבל בלי-מיו, ויורד לפני התבה בתפלת ליל יום הכיפורים. ופעם, פאשר הגיע אל התבות 'סלחתי בדברך', זקף עיניו השמיות, ואמר: "רבון העולמים! אתה לבדך יודע חלשת גופי, ואתה לבדך יודע את כחך וגבורתך. והרי אני התגברתי על חלשתי ועומד לפניך לבקש על בניך רחומיך, כלום קשה לך אפוא, אל נאזר בגבורה, לומר למענם את שתי התבות 'סלחתי בדברך'!... ואף בשנה האחרונה לימי חיי, פשהגיע לתבות אלו, שקע בהרהורים עמקים זמרים, ולבסוף אמר: "אם תאמר ששפני מעוט הצדיקים שפדור אתה מונע מאתנו את הסליחה, הרי יש לך פרימינוב את הצדיק רבי מנחם מנדל, השקול כנגד צדיקי הדור. ואם משום שאין בידינו 'האורים ותמים', הרי חי בקרבנו 'החווה מלכלי' המאיר לארץ ולדורים עליה. ואם תאמר שאין פעלי תשובה בישראל, הרי אני חלוש ורפה-אונים, ומוכן לעשות תשובה בעד כל-ישראל. ומיד צוה למשווריו לומר אחריו בשיר ורגן את-הפסוק "ויאמר ה' סלחתי בדברך". וכאשר ספרו את הדבר לסבא קדישא' רבי ישראל מרוז'ין, נעה ואמר: "מאמין אני באמונה שלמה, כי באותה שעה שמע המגיד מקוֹז'ניץ את-הדבר מפי הבורא בכבודו ובקעצמו, כמשה רבנו בשעתו, שאם לא כן, לא היה ממשיך בתפלתו."

היה זה בליל יום הכיפורים, פאשר המגיד ירד אל התבה לאמירת 'כל-נדר', ופרץ בבכי מר. הצבור לא ידע את-נפשו מרב מבוכה וחרדה, והנה לפתע נשמע קולו של המגיד: "כלום יש פאן בקהל מישהו מהעירה פילוב הסמוכה"? החלו פלם לתור בקדחתנות אחר איש כזה, אך לא מצאו אלא אדם שמתגורר בכפר בשם רנוביץ, אשר בדרך העולה מפילוב לגניבשוב סמוך לנהר הוויסלה. "אתה מכיר את הישוב פילוב"? שאלו המגיד לפליאת המתפללים, והלה השיב בחיוב. "אני נוסע לפילוב מדי יום, כדי למכר בה את תוצרת החלב של משקי, ומכיר את העירה ואת-הדורים בה". גם את האדון שטרינסקי אתה מכיר"? שאל המגיד, והלה השיב בחיוב. "ואת כלבו, מכיר אתה גם"? המשיך ושאל, ותמיהת המתפללים על השאלות המוזרות בליל יום הכיפורים, הלכה וגברה. "בודאי שאני מכיר את-כלבו", והוסיף לספר: "האדון המטרף רכש את הכלב בעיר רחוקה לשם שעשוע, ושלם בעבורו סכום עתק של אלף ושמונה מאות זהובים. הוא גם בנה לו מלונה במקויר מאתים זהובים, ומדי יום הוא מניח לפניו עשר ליטראות בשר, עד שהכלב גדל והתנפח לממדים עצומים בגדל של פרה. פעם הביא לו האדון את הבשר בקרעול, אולם הכלב שהיה מרעב, אץ לקראתו וחסף את הבשר מידו. התנהגותו 'חסרת הנימוס' של הכלב, הכעיסה את האדון, והוא הרס במו ידיו את המלונה שבנה בעבורו, וגרש את הכלב מלפניו. הלה סיס לספר, והמגיד פנה אל עמוד התפלה וקרא: "שומע אתה המלאך מיכאל"? ומיד החל באמירת 'כל-נדר' בשמחה, בבחינת וגילו ברעדה.

במוציא היום הקדוש, ספר המגיד: "אמש, ראיתי קטרוג גדול בשמים עד שלא ידעתי את-נפשי. במכיב הסמוכה לקרקא, מתגורר יהודי אביון, שבתו בגרה ולא היתה בידי פרוטה להוצאות נשואיה. באין ברה פנה הלה לקבץ מעות לצרפה, אולם מכיון שביישן גדול הוא, לא ההין בנפשו לפנות לאנשים והמתין שהללו ירחמו עליו ויעניקו לו מעות. מוכן מאליי, כי למרות נדודיו הרבים, לא הצליח לצבר אלא סכום קטן, וכאשר נקלע לפילוב וראה כמה הרחיק מביטו וכמה מעט עשה בינתים, נשבר לבו בקרהו. והנה נתקל בדרכו במקרבתו של האדון בעל הכלב, והלה ראהו ושמע את-בכיתו. לפליאת היהודי עצר הלה את-מרכבתו, והתענין אצלו לפשר בכיתו. וכאשר שמע על מחסורו, בקש לדעת לאיזה סכום הוא זקוק להוצאות החתנה, והלה נקב בסכום של מאה אדמים זהב. מיד רשם לו האדון המחאה בסכום זה, ובקש מהיהודי לגשת אל מנהל החשבונות שלו כדי לקבל את-הסכום. אך מין שחשב כי הוא מהתל בו, לא התיחס לפתקה והמשיך להתגלגל בדרכים. הגיעו הימים הנוראים והוא החליט לשוב לביתו, ובדרכו נקלע שוב לפילוב. באקראי ספר את ספור ההמחאה שקבל לבעל האכסניה, והלה נדהם לראות את-הפתקה. 'מדוע אינך פונה לפדותה'? תמה בפניו, אולם הבטלן לא האמין כי יש ערך לדבר, עד שמארחו הלה וחסר עם מאה אדמים טבין ותקילין. באותה שעה נעשה קטרוג גדול בשמים, פיצד יתכן שאדון נכרי יעניק סכום בה גדול בבת-אחת, ואילו אחינו בני ישראל מתעלמים מעני הגון זה? עמדתו נבדל לפני אמירת 'כל-נדר', עד ששמעתם בלכם מיהודי זה, על מדת פזונותו של האדון, ששלם סכומים בה גדולים בשביל כלבו ולבסוף שלחו מלפניו. מיד פניתי אל המלאך מיכאל המליץ טוב על ישראל, ובקשתי ממנו לעמוד לפני הבורא יתברך ולהוכיח בפניו כי לא משום צדקה וטוב-לב העניק האדון את-הפסד, אלא מפני שהמעות אינם חשובים אצלו, ומיד התבטל הקטרוג, ותפלותינו עליו השמיהה לרחמים ולקרצו". ♦

משבח

מטעים

שְׁלוֹם | שְׁלוֹם לְרוּחוֹ וּלְקִרְבּוֹ

(המטרים יחידים)

בין התבות שלום | שלום יש סמוך פסק | שהוא אחד מסמני טעמי המקרא ומורה על הפסקה קלה בקריאה, ויש להזהר שלא תדבקנה שתי תבות זו בזו. ורמז יש כאן, שבאשר מתפללים על החולה, כמו שנאמר בהמשך הפסוק אמר ה' ורפאתיו, יש לקרוא את התבות בלא גמגום ובקול ברור, ומכאן ידע רבי חנינא בריה דר' יוסף שהחולה יתרפא אם היתה התפלה שגורה בפיו, וכן נאמר גם כי אעק ואשוע שתם תפלתו, דהיינו שבעת גזרה אין התפלה יוצאת מתקנה חסיון שלום, אבל אם שגורה התפלה אז יתרפא החולה, כנאמר שם בישעיה, אז תקרא וה' יענה תשוע ויאמר חנני. ועוד רמז יש בפסוק שבין התבות שלום, שלפני הגזרה נשמעת תפלתו ולא לאחריה חליקה.

(ספר פסוק לירבנו אליעזר מנרמיו)

הלכך באגמון ראשו

(שם)

התבות בטעמי קדמא ואזלא, שכן במסכת קדושים תהו על מקור המשמעות בתבת אגם שהוא לשון דבר שגובעץ ועולה ויש בו כדי לבזבז, והביאו מקור מספיק זה שבו נכתב באגמון לשון כפיפה, ואף צורת השמיעים של קדמא ואזלא דומים לכפיפות האגמון שהוא צמח רך הגדל לגבה ומכופף ראשו מתוך רכותו, ופרשו מקשון גמא שהוא צמח הגדל בנחל, אולם רש"י מפרש, שהוא לשון מחט שראשו כפוף וצדים בו דגים. (מדרגות)

מדגש

בתורה נקרא היום 'יום הכפורים' בלשון רבים, וכן בלשון ז'ל, כמו במסכת יומא 'יום הכפורים אסור באכילה ובשתיה', ומסכת זו נקראת בכתב־היד 'מסכת כפורים'. אף כי פרשו בפ"ד וברבים יש לכתב הכפורים מלא וא"ו, נכתב השם הכפורים בתורה בכתב חסר, ורבי פינחס מקורין מצא רמז שהוא בגימטריה שג"ה, שמכפר על כלי־השהה. ומכאן סמך למנהג להזכיר בו את הנפטרים, כי נקרא יום הכפורים בלשון רבים, שבו מתכפרים החיים והמתים. בפיוט 'נתנה תקוה' נקרא 'צום כפוי', ומאחר יותר נכנס הבטוי 'יום כפורים' בלי 'ה' הידיעה. בלשון העם השתרש השם 'יום כפוי' בלשון יחיד, אחר שנחזרה הכפורה במקדש, ובקהלות המורה 'כפוי' כתם, בדומה למלים נוספות המתחלפות בין רבים ליחיד ומשמעותם זהה. במקלות החסידים הוא מקנה היום הקדוש.

ממלח

"ולמדנו רבנו", פנו פעם כמה צעירים עולי־זמים אל ה'יהודי ר"מ' בשאלה. "מדוע קבע הרמב"ם הלכות מיוחדות לתשובה, ואלו בשלחן ערוך לא מופיעות הלכות אלו?" הביט בהם הרבי, ראה את קלות ראשם, ופסק את־פסוקם: "דברים כפשוטם. הרמב"ם בדיני, כתב גם הלכות שהיו נהוגות בזמן שביתי־המקדש היה קיים וזוהת בזמן הזה, ואלו בשלחן ערוך נמנו רק ההלכות הנהוגות בימינו. זו הסבה אפוא שהרמב"ם האריך בהלכות תשובה, ואלו בשלחן ערוך השמטו הלכות אלו. שכן למרובה הצער, אין הדבר נוהג בזמן הזה..."

בערב של יום־הכפורים, כאשר היום הקדוש ממשמש ובא, עמד המגיד מקוֹצֵעִץ ודבר על־לבה של נכדתו הקטנה, אודות מלבוש שקנה לה והיא אינה מרצה ממנו. למרות השעה הדחוקה, עמד הסב והכביר עליה דברי רצון ופיוס, כשהוא מונה בפניה את מעלותיו של הנד הנדש ומתאמץ לפיסה. וכאשר נכנס אליו תלמידו רבי נפתלי מרופשיץ, פנה אליו: "ראה נא את הנד הנדש שקניתי לנכדתי זו", ובקש גם ממנו להצטרף אליו ולרצותה: "חנה נא אף אתה את דעתך על יפיו של המלבוש ועל טיבו המשבח". בסופו של־דבר, התרצתה זו ויצאה בשמחה מחדרו, ורבי נפתלי תמה בפניו: "וכי עכשו הזמן הנכון לטפל בענין כה פשוט וקל?" ונענה: "ביום קדוש כזה, צריך האדם לחשש אפילו מהקפדה כלשהי, ולכן השתדלתי לעשות הכל בשביל לרצותה".

בערב יום־הכפורים, נכנס אדם אחד אל החזן א"ש כדי להתברך מפיו לצאת זכאי בדיו ולזכות לשנה טובה. אותו יהודי התפרנס מלטוש יהלומים, והחזן א"ש החל להתעניין אצלו על מלאכתו ומצב פרנסתו, דרש בשלומם של בני־ביתו ויוצא־הלציו, כשהוא מאריך עמו בשיחה. הדבר עורר את פליאתו של האיש, והוא הביע תמיהתו בקולי: "חידה סתומה היא בעיני, על שרבנו מתעניין בענינים הנראים פשוטים, בעוד יום הדיו ממשמש ובא". ונענה: "זה התפקיד שלי עתה, לשאל ולהתעניין אצל יהודי אם הכל כשורה אצלו, וזו ההכנה שלי ליום הדיו הקרב".

פלתו של רבי מנשה בריפורת מאילנא, אשת בנו יחידו, ספרה פעם לנכדה, כי שנה אחת בימים שביין פסה לעשור, נפלה בתה הקטנה למשכב, והיא ישבה סמוך למשתה כדי לחזקה. בערב יום־הכפורים, כבשה את־רחמיה על בתה החולנית, הותירה בביתה משרת צעירה לזמים, והלכה במתגנבת אל בית־הכנסת כדי להתפלל בצבור. בינתיים התכונן חמיה רבי מנשה לצאת לבית־הכנסת, וכבר התעטף בקיטל ובטלית, והנה הוא שומע את הילדה הקטנה בוכה. הוא הפסיק מיד, כי פלתו, אם הילדה, הותירה אותה לבדה ברצונה להתפלל בבית־הכנסת, ומיד הסיר מעליו את טליתו ואת הקיטל, התליש ליד מפת הילדה ובקש מהמשרת להגיש לפניו את התרופות הנחוצות להקלת חליה. ולכדתו שלח להודיע, כי אם לא תשוב הביתה כדי לסעד את בתה, אזי ישאר הוא בבית, כי להשיג על חולה שיכריא, גדול הוא מעבודת היום" כלשוננו.

רבי משה הרש פוקס, רבה של גרוסוורדן, הלך פעם לבית־הכנסת בערב יום־הכפורים, והנה הוא שומע קול בכי מר של ילד קטן הבוקע מאחד הבתים. בלבו הרחום לא יכל להמשיך בדרך, ומיד נגש לראות האם הילד זקוק לעזרה, אלא שגלה כי דלת הבית נעולה, הילד נמצא לבדו ובני הבית הלכו כפי הנראה לבית־הכנסת. פנה הרב אל השכנים והלכו ספרו לו, כי האם פנתה אל בית־הכנסת לאחר שבנה הקטן נרדם, והוא בקש מהם לקרוא לה לשוב הביתה. "אמרו לה, כי אני נוטל עלי את האחריות להמצאותה בבית ליד בנה, במקום בבית־הכנסת. כי לידו מקומה הנכון".

רבי יחזקאל מקוזמיר אמר, כי גם כאשר האדם צועד לבית־הכנסת בערב יום הכפורים, כשהוא מקטף בטלית וקיטל, והמחזור והגזרות בידו, אזי אם יבקש ממנו חבר לטיל עמו מעט, להשיח בפניו את־לבו ולהפיג דאגתו, עליו לעשות כן ללא ספק. שהרי מהי מטרתו בבית־הכנסת ביום הכפורים? לשוב בתשובה, והרי תחלת התשובה היא 'אזהבה לרעד במוך' שהוא כלל גדול בתורה. והיו צדיקים חוזרים על דברים אלו מדי שנה, בפערה המפסקת שבערב יום הכפורים.

יהודי אחד מתושבי חוץ־לארץ, נכנס פעם אל רבי אהרן מבבל בתקופת מגוריו בארץ־הקדש, וספר לו על מסעו בכמה ערים בארץ, ושבח אותן במקומות תורה ועבודת ה'. את דבריו סים בהתבטאות: "הלואי והיה המצב כה שפיר בכל ארץ ישראל". מיד עם אומרו דברים אלו, חש המדבר כי הרבי הזדעזע לשמע הדברים, שכן מעולם לא אבה לשמע דבר רעה על אנשים מישראל, ומרב בושה וכלימה על פלישת־פיו, נמנע האיש מלהראות בפני הרבי בימי ראש השנה, כפי שהיה נוהג תמיד. אולם כשהגיע ערב יום־הכפורים, לא יכול היה להתאפק ולשבת בביתו, והחליט לצאת לדרך לירושלים, כדי לשהות בצלו של הרבי. אולם כיון שהשעה היתה מאחרת לאחר חצות היום, התקשה למצא מונית שתקחנו מתל־אביב לירושלים, וכל נהג־מונית שנקרה בדרך, טען: "וכי לא יהודי אני, והאם לי אין יום כפוי? הרי לא אספיק לשוב הביתה טרם יתקדש היום". לבסוף הזדמן לו נהג תושב ירושלים, שהיה בדרך אליו, ועמו זכה להגיע למחוז חפצו. עם הגיעו, נכנס אל הרבי והתנצל על שהגיע בשעה כה מאחרת ממש עם התקדש החג, וספר לו על תגובתם של נהגי תל־אביב, שהעדיפו לוותר על נסיעה לירושלים במחיר גבוה, כדי שייספיקו לשוב הביתה לפני יום־הכפורים. כששמע רבי אהרן דברים אלו, צחקו פניו והוא נענה ואמר לו: "דבורים כאלו רוצה אני שתביא לי, דבורים המדברים בזכותם של בני ישראל".

סמוך ליום־הכפורים נודע לרבי חיים מברסק, כי פלוני העשיר מחשובי העיר, ירד מנכסיו ופשט את־הרגל. התקצצו עליו נוסחיו, הגישו נגדו מבקשה בבית־המשפט, וחבשהו בכלא. בערב יום־הכפורים עם חשכה, כשהקהל התקבץ לאמירת 'כל־נדר', עמד רבי חיים והודיע: "לא נפתח בתפלה, עד שנקבץ בינינו חמשת אלפים רב"ל כדי להתיר את החבוש מבית־האסורים", ורק לאחר שבקשתו התמללה והצבור התחיל לסלק את הסכום בלו, התיר להתחיל ולומר 'לִי־נדר'.

רגיל היה ה"בית אהרן" מקרלין לומר, כי יום הכפורים דומה הוא לעולם הבא, שכן אין בו לא אכילה ולא שתיה, והרינו דומים למלאכי השרת. ויש בו מעלה ותרע על עולם הבא, שכן ביום הכפורים ישנה מדת התשובה שאנו שבים אל הקב"ה, וגדול הוא אפוא יותר מן העולם הבא. (בית אהרן)